

SŁUŻBY SPECJALNE W SYSTEMIE NOWOCZESNEGO PAŃSTWA

Piotr Ogrodowczyk¹

Streszczenie: Służby specjalne w państwie demokratycznym są istotnym elementem zarządzania państwem. Artykuł pokazuje sposób, w jaki gwarantują one bezpieczeństwo naszego kraju oraz obywateli. Ich działania mają ważne znaczenie w zapewnieniu krajowego porządku politycznego i społecznego, między innymi w walce ze zorganizowaną przestępczością. Artykuł precyzuje zasięg działania oraz kompetencje poszczególnych działających aktualnie w Polsce służb specjalnych. Uwzględnione zostały również ramy prawne, w jakich działają. Opisano historię tych służb, aby pokazać, jak zmieniała się ich rola i działania w okresie międzywojennym, II wojny światowej oraz powojennym.

Struktury służb specjalnych są organizowane w zależności od potrzeb danego kraju, jednak istnieje również ogólny podział istniejący niezależnie. Podstawowym zadaniem służb specjalnych jest działalność wywiadowcza, czyli pozyskanie informacji zarówno jawnych, jak i niejawnych dotyczących własnego państwa, jak również, a raczej przede wszystkim, obcych, wyselekcjonowanych państw, a następnie ich przetworzenie i analiza. Działania służb wywiadowczych polegają także na wykonywaniu zadań na terenie obcego kraju o charakterze sprawczym, jawnych lub niejawnych – realizują w ten sposób politykę władzy. W ich strukturach można wyróżnić:

- 1) wywiad wojskowy – odpowiedzialny za gromadzenie i analizowanie wszelkich pozyskanych informacji dotyczących obcych sił zbrojnych, ich struktury, szkoleń, podejmowanych działań, uzbrojenia oraz dokonywanych zmian. Bardzo ważnym elementem jest uzyskanie wszelkich informacji związanych z możliwościami zarówno defensywnymi, jak i ofensywnymi danego państwa;
- 2) wywiad polityczny – jego zadaniem jest pozyskiwanie wszelkich informacji dotyczących sytuacji politycznej w wybranych państwach oraz regionach, pozyskiwanie informacji o działalności partii, organizacji i niesformalizowanych stronnictw o charakterze politycznym lub lobbingsowym². Ważnym elementem jest rozpoznanie pojawiających się ruchów społecznych, w tym mniejszości narodowych, społeczności niezasymilowanych czy też grup będących w opozycji do władzy oraz, co ciekawe, podatności na propagandę;
- 3) wywiad wewnętrzny – realizuje zadania związane z rozpoznaniem działalności podmiotów krajowych, które mogą zagrażać bezpieczeństwu danego państwa;

¹ Magister politologii Wydziału Humanistycznego Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi. Doktorant u prof. dr. hab. Marka J. Malinowskiego.

² K. Turaliński, *Wywiad gospodarczy i polityczny – metodyka, taktyka i źródła pozyskiwania informacji*, Media Polskie, Radom 2011, s. 23.

- 4) wywiad techniczny – głównym celem jest uzyskanie informacji dotyczących technologii stosowanych przez obce kraje, które mogłyby być wykorzystane do poprawy własnych możliwości technicznych;
- 5) wywiad gospodarczy – działania zmierzające do pozyskania informacji dotyczących sektorów gospodarki, podmiotów gospodarczych oraz podmiotów i osób z nimi powiązanych, ustalenia słabych ogniw, a następnie ich analizy i stworzenia prognoz na przyszłość³. Pozyskuje również informacje na temat posiadanych zasobów surowców naturalnych oraz sposobów ich wykorzystania.

Działania wywiadowcze odpowiednich służb można podzielić również ze względu na sposób pozyskiwania informacji przez odpowiednie służby:

- 1) wywiad operacyjny – odpowiedzialny za zdobycie danych, które ułatwią w znaczącym stopniu przygotowanie działań operacyjnych na poziomie konkretnego regionu, głównie w przypadku działań wojennych. Dane są pozyskiwane poprzez bezpośrednią obserwację, inwigilację wybranych osób, jak również techniki nielegalne polegające na wymuszaniu zeznań czy też szantażu;
- 2) wywiad agenturalny – źródłem zdobywanych informacji jest odpowiednio zorganizowana sieć agentów, których zadaniem jest pozyskiwanie informacji dzięki wykonywanej pracy (np. jako attaché w ambasadzie) lub pełnionemu stanowisku i przekazywanie ich tzw. oficerom prowadzącym;
- 3) wywiad elektroniczny – coraz ważniejsze źródło pozyskiwania informacji ze względu na stale rozwijające się metody komunikowania, takie jak Internet czy też telefonia komórkowa. Stosowane techniki polegają na nasłuchu fal radiowych, obserwacji satelitarnej oraz wykorzystaniu metod hakerskich.

Jeśli chodzi o służby wywiadowcze, przyjmuje się jeszcze jeden, mniej znany i dużo bardziej ogólny podział:

- 1) wywiad biały – oparty na analizie źródeł jawnych, czyli ogólnie dostępnych. Dzięki jego działaniom można pozyskać około 80% danych istotnych z punktu widzenia gospodarczego i politycznego. Informacje uzyskane tą drogą są przetwarzane i weryfikowane pod kątem ich prawdziwości;
- 2) wywiad szary – dzięki któremu pozyskiwane są informacje związane z działaniem konkretnego przedsiębiorstwa, dzięki nim mogą zostać ujawnione powiązania personalne i kapitałowe z innymi przedsiębiorstwami, a także o składnikach majątku niepodlegających ujawnieniu w dokumentach urzędowych. Ważnym elementem pozyskiwanych informacji jest ujawnienie rzeczywistej polityki działania i faktycznych osób decyzyjnych. Jest to

³ Ibidem, s. 24.

szczególnie ważne w przypadku przedsiębiorstw o znaczeniu strategicznym lub związanych z szeroko rozumianym bezpieczeństwem państwa;

- 3) wywiad czarny – w większości krajów jest zarezerwowany dla służb specjalnych. Dzięki jego działaniom pozyskiwane jest jedynie 5% informacji, ale ze względu na ich jakość i wagę często stanowią one najważniejszy składnik przygotowywanych raportów wywiadowczych. Wywiad czarny jest zarezerwowany dla służb specjalnych, ponieważ wśród stosowanych metod są włamania do systemów komputerowych, zaawansowana inwigilacja, naruszanie tajemnicy korespondencji oraz komunikowania się. Problemem mogą być nielegalne działania, o których wspomniano wcześniej, mogące doprowadzić do nielegalnego lobbingu na podmioty gospodarcze, a nawet instytucje państwowe⁴.

Oprócz tak ważnych działań wywiadowczych należy pamiętać o głęboko utajnionych działaniach kontrwywiadowczych. Do tego typu zadań należy przede wszystkim neutralizowanie działań podejmowanych przez obce służby wywiadowcze, czyli popularnie ujmując, przeciwdziałanie szpiegostwu. Polska, ze względu na swoje położenie geopolityczne oraz przynależność do NATO i UE, była i jest przedmiotem zainteresowania obcych służb specjalnych.

Wywiady obcych państw dążą do zdobycia jak najpełniejszych informacji, w większości niejawnych. Podejmują próby uzyskania wiedzy na temat polityków, systemu obronnego państwa, infrastruktury krytycznej, strategicznych podmiotów gospodarczych oraz ośrodków naukowo-technicznych.

Informacje o działaniach podejmowanych przez służby kontrwywiadowcze jedynie w nielicznych przypadkach mogą być podawane do szerszej wiadomości, ponieważ ich skuteczna praca i zdolność do neutralizacji prób zdobywania najściślej strzeżonych i wrażliwych informacji w wielu przypadkach decyduje o niezakłóconym rozwoju i sukcesach gospodarczych państwa.

Historia polskich służb specjalnych

Już w 1817 roku na terenie Królestwa Polskiego powstała Wyższa Wojskowa Tajna Policja (WWTP), która stała się po pewnym czasie częścią Kancelarii Wielkiego Księcia Konstantego. Zmieniono wtedy również jej nazwę na Wyższa Tajna Policja, ale funkcjonowała również nazwa I Wydział Policji. W ramach rozwoju w niedługim czasie powołano wydział II i wydział III zajmujący się szpiegostwem dyplomatycznym⁵.

⁴ Ibidem, s. 29.

⁵ M. Karpińska, *Policje tajne w Królestwie Kongresowym*, „Przegląd Historyczny”, Tom 76, zeszyt 4, 1985, s. 680-681.

Początek wieku XIX był jednak bardzo chaotyczny i bardzo kiepsko zorganizowany, jeśli chodzi o stworzenie jednolitych struktur tajnej policji. Istniała policja wojskowa, własnych agentów miał sztab główny, ale nawet poszczególni dowódcy brygad i pułków posiadali ich niezależnie. Osobna struktura tajnej policji działała w Warszawie pod kierunkiem wiceprezydenta Mateusza Lubowidzkiego. Ponieważ tego typu agentury nie były profesjonalnie działającą policją polityczną, a ich działalność budziła w społeczeństwie kontrowersje, były one starannie kamuflowane⁶.

Zadaniem agentów była w tamtym okresie przede wszystkim inwigilacja polskich i rosyjskich wojskowych oraz obcokrajowców, ale również bankierów, finansistów, bogatych kupców i przemysłowców. Jak się jednak szybko okazało, obserwacją objęte zostały również klasy uboższe i w konsekwencji praktycznie całe społeczeństwo⁷. Jeden z ówczesnych posłów na sejm pisał, że w Warszawie panuje spokój, ponieważ są organizowane co kilka miesięcy generalne rewizje ludności, dzięki którym policja zatrzymuje ludzi bez zaświadczeń policyjnych czy też włóczęgów, zapędzając ich do robót publicznych⁸.

Pewne zmiany ustrojowe zostały dokonane w Królestwie Polskim po powstaniu listopadowym. Ich konsekwencją było utworzenie nowych organów nadzorczo-represyjnych – uważa się, że najważniejsza była Komisja Śledcza, która miała siedzibę w Cytadeli Warszawskiej. Do jej obowiązków należało rozpatrywanie wszelkich spraw politycznych⁹. Na podstawie wydanego w dniu 5 grudnia 1918 roku Dekretu o organizacji Milicji Ludowej rozpoczęto proces rozformowywania wszystkich istniejących do tego dnia służb i straży. Dekret powoływał do życia nowy organ podlegający Ministerstwu Spraw Wewnętrznych, który miał być odpowiedzialny za pilnowanie bezpieczeństwa w kraju.

Praktycznie od początku istnienia policji państwowej w II Rzeczypospolitej częścią jej struktury był pion polityczny. Pierwszą jednostką, której przydzielono zadania typowo polityczne, był Inspektorat Defensywy Politycznej (DP) mający swoją siedzibę w Komendzie Głównej. Nie posiadał swoich typowo terenowych oddziałów, dlatego też poza centralą jego obowiązki wypełniali funkcjonariusze pionu śledczego, którzy zajmowali się osobami oraz organizacjami i ruchami społeczno-politycznymi podejrzewanymi o działania o charakterze wywrotowym lub antypaństwowym, ale podlegały im również sprawy związane ze szpiegostwem¹⁰. Funkcjonariusze nie

⁶ Ibidem, s. 683-684.

⁷ A. Sienkiewicz, *Materiały do zagadnienia ucisku i walki społecznej*. Teki archiwalne: *Materiały do dziejów walki społecznej i narodowo-wyzwoleńczej w XIX wieku*, Tom III, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1974, s. 9-10.

⁸ E. Kaczyńska, D. Drewniak, *Ochrona. Carska Policja Polityczna*, Wydawnictwo Bellona, Warszawa 1993, s. 21.

⁹ Ibidem, s. 26.

¹⁰ M. Mączyński, *Policja Państwowa II Rzeczypospolitej. Organizacyjno-prawne podstawy funkcjonowania*, Wyższa Szkoła Biznesu National Louis University, Kraków 1997, s. 55.

używali mundurów, ponieważ ich głównym sposobem działania była inwigilacja i śledzenie określonych środowisk.

Jednak w okresie odbudowywania się państwa polskiego nie była to jedyna służba specjalna. Organizując Wojsko Polskie, pod koniec października 1918 r. w Sztapie Generalnym powołano struktury kontrwywiadu wojskowego. Organizowali go żołnierze i funkcjonariusze, którzy wywodzili się z polskich organizacji konspiracyjnych, formacji wojskowych walczących o niepodległość w I wojnie światowej, a także Polacy, którzy służyli w armiach państw zaborczych. Wywodząc się z różnych środowisk i podążając wieloma drogami do tego samego celu, stanęli w jednym szeregu, by ochronić odradzającą się II Rzeczpospolitą przed działalnością szpiegowską, dywersyjną i agitacją antypaństwową. Po licznych reorganizacjach służba kontrwywiadu w strefie walk została podporządkowana Oddziałowi II Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego, a na pozostałym obszarze kraju Oddziałowi II Sztabu Ministerstwa Spraw Wojskowych¹¹.

Zagrożenia dla bezpieczeństwa sił zbrojnych i państwa znacznie wzrosły w czasie walk toczonych w 1920 r. z Rosją Sowiecką. By zwiększyć skuteczność kontrwywiadu, przeprowadzono zasadniczą reorganizację tej służby informacyjnej. 22 czerwca 1920 r. ze struktur wywiadu Oddziału II Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego wyodrębniono kontrwywiad. Tak powstała samodzielna Sekcja VII Defensywy, podporządkowana bezpośrednio szefowi Oddziału II Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego. Do zadań tych służb należały działania wywiadowcze, ofensywne, defensywne, jak również sekcja studiów (ewidencji) oraz tzw. szyfrów. Rzadko spotykana nazwa „defensywa” odnosiła się do kontrwywiadu i była dość powszechnie stosowana do zakończenia wojny polsko-bolszewickiej.

Na wielką uwagę zasługuje działalność biura szyfrów, które odegrało kluczową rolę dla Polski w wygraniu wojny z bolszewikami, podczas której sztab Wojska Polskiego był regularnie informowany o kolejnych ruchach wojsk rosyjskich, ich zamiarach i postanowieniach operacyjnych. W grudniu 1932 roku Biuro podjęło się zadania, które wydawało się niemożliwe do realizacji – złamania szyfrów niemieckiej maszyny szyfrującej, Enigmy. Jak powszechnie wiadomo, udało się to po kilku latach i przekazanie sposobu jej działania Anglikom i Francuzom w 1939 roku spowodowało w późniejszym okresie możliwość rozpoznania zamierzeń wojskowych Adolfa Hitlera.

Budowę odpowiednio działających tajnych służb przerwał wybuch II wojny światowej. Niemieckie jednostki otrzymały jako priorytet zdobycie archiwów II Oddziału Sztabu Generalnego, ale jak się okazało Polacy zdawali sobie sprawę, jak ważne są te dokumenty, i mimo poważnego niebezpieczeństwa zostały one przerzucone różnymi sposobami do Anglii. Okres pięcioletniego terroru i okupacji

¹¹ Na podstawie materiałów udostępnionych przez Służbę Kontrwywiadu Wojskowego.

spowodował, że podziemne organizacje organizowały swoje własne służby specjalne. Największym i najbardziej znanym (oczywiście patrząc z perspektywy czasu) był Oddział II, czyli Informacyjno-Wywiadowczy Komendy Głównej Armii Krajowej (KG AK). Jego najważniejszymi zadaniami był oczywiście wywiad i kontrwywiad, ale oddział zajmował się również sprawami bezpieczeństwa, legalizacją i łącznością wśród polskiego ruchu oporu.

Oddział II KG AK dysponował siatkami agentów, których zadaniem było rozpracowywanie zarówno frontu wschodniego (Wywiad ZWZ dostarczył Brytyjczykom szczególnie niemieckich przygotowań do ataku na Związek Radziecki, znanego jako *Plan Barbarossa*), okupowanych ziem polskich, jak również terytorium III Rzeszy. Prawdopodobnie największymi sukcesami wywiadu AK było dotarcie w roku 1943 do niemieckiego ośrodka rakietowego w Peenemünde i przesłanie odpowiednich raportów do Londynu oraz rozpoznanie prac budowlanych na poligonie Pustków-Blizna, związanych z testami pocisku V-2. Wywiad AK zdobył elementy tego pocisku, które zostały przesłane drogą powietrzną do Londynu. Polskie służby kontrwywiadu w latach 1939-1945 były jednymi z najlepiej zorganizowanych i najskuteczniejszych spośród służb informacyjnych aliantów. Rezultaty ich działalności wniosły znaczący wkład w zwycięstwo w II wojnie światowej¹².

Kiedy komuniści przejmowali w Polsce władzę na odbitych z rąk okupanta terenach, zdawali sobie sprawę, że jej utrzymanie będzie niemożliwe bez odpowiedniego działania aparatu przemocy wobec obywateli i stworzenia właściwych służb całkowicie im podporządkowanych. Polska służba bezpieczeństwa powstawała w miejsce organów władzy Rzeczypospolitej Polskiej utrzymywanych i reprezentowanych na czas wojny przez Rząd Polski na uchodźstwie.

Jako jeden z pierwszych powstał Resort Bezpieczeństwa Publicznego na mocy dekretu Krajowej Rady Narodowej (KRN) z 21 lipca 1944 r. powołującego Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego (PKWN). Co ciekawe jego pierwsze rozkazy były spisywane bardzo często na odwrocie formularzy pozostałych po okupancie hitlerowskim, przykładowo z nadrukiem: Generalgouvernement, Distrikt Lublin (Generalna Gubernia, Dystrykt Lublin, Oddział Pracy)¹³. Kilka miesięcy później, w dniu 1 stycznia 1945 r., został utworzony Rząd Tymczasowy i w związku z tym Resort Bezpieczeństwa Państwowego przemianowano na Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego (MBP), które już na samym początku zostało wyposażone w bardzo szerokie uprawnienia.

Mimo że znacznie przekraczały one możliwości budżetowe zniszczonego przez wojnę państwa, to cel, jakim było podporządkowanie społeczeństwa nowym realiom, nie miał dla nowych władz za wysokiej ceny. Aż do roku 1955 fundusze

¹² Materiały udostępnione przez Służbę Kontrwywiadu Wojskowego – <http://www.skw.gov.pl/>.

¹³ AIPN, 0990/1, t. 1, *Rozkazy personalne MBP za rok 1944*, k. 4-5.

przekazywane przewidziane na działanie służby bezpieczeństwa stanowiły z reguły drugi (po Ministerstwie Obrony Narodowej) pod względem wielkości składnik, jeśli chodzi o wydatki państwa¹⁴.

Do podstawowych zadań Urzędu Bezpieczeństwa należały działania profilaktyczne, działania rozpoznawcze, które w dużej mierze polegały na zdobywaniu informacji na temat osób i grup inspirujących, przygotowujących i prowadzących działalność antypaństwową, działania zmierzające do wykrycia i udokumentowania przestępstw wymierzonych przeciw państwu i porządkowi publicznemu, które regulował kodeks karny, operacyjne sprawdzanie prawdziwości informacji na temat osób i zjawisk pozostających w zasięgu zainteresowania służby bezpieczeństwa, inwigilacja oraz rozpoznanie operacyjne, która polegały na okresowej obserwacji działalności osób i grup, co do których istniało podejrzenie, że mogą podjąć wrogie działania.

Jako ciekawostkę można podać fakt, że w wykazie stanowisk resortowych były przewidziane etaty pedalarza Centralnej Drukarni MBP w Łodzi¹⁵, pielęgniarki odeskowej oddziału ginekologiczno-położniczego Centralnego Szpitala MBP¹⁶, inspektora do spraw trykotarstwa i tkactwa Wydziału Pracy Departamentu Więziennictwa¹⁷ czy magazyniera działu leków suchych, specyfików, trucizn i narkotyków Centralnej Składnicy Sanitarnej Szefostwa Służby Zdrowia¹⁸.

W wyniku zmian politycznych, wykorzystując kadry, zdobyte doświadczenia oraz istniejące już struktury, utworzono tajną policję polityczną – Służbę Bezpieczeństwa (SB). Podstawową zasadą pracy operacyjnej SB była, podobnie jak w przypadku Urzędu Bezpieczeństwa, realizacja zadań wynikających z dyrektyw partii i rządu. Kolejność nie jest w tutaj przypadkowa, ponieważ właśnie ta pierwsza miała większy priorytet. W podejmowanych działaniach SB miała działać w sposób tajny, a przede wszystkim skuteczny i efektywny, ale również praworządny. Oczywisty był fakt, że pierwsze trzy zasady obowiązywały, ponieważ były niejako w interesie służby, ale ostatnia pozostała jedynie na papierze. W zależności od podejmowanej akcji pojawiały się liczne odstępstwa od tej zasady w postaci szantażu lub wielokrotnie skrytobójstwa.

Można śmiało powiedzieć, że Służba Bezpieczeństwa była tajną służbą obecną w każdej dziedzinie życia społecznego, ogarniała jednocześnie całe społeczeństwo i poszczególne jednostki, kreowała rzeczywistość i wyznaczała kierunki na przyszłość. Nie można zapominać, że jako kraj nie mieliśmy służb odpowiedzialnych

¹⁴ K. Szwagrzyk (red.), *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 1: 1944-1956, Warszawa 2005, s. 19.

¹⁵ AIPN, 0990/12, *Rozkazy personalne MBP za rok 1945*, k. 175.

¹⁶ AIPN, 0990/22, t. 4, *Rozkazy personalne MBP za rok 1946*, k. 200.

¹⁷ AIPN, 0990/15, t. 1, *Rozkazy personalne MBP za rok 1946*, k. 43.

¹⁸ AIPN, 0990/28, *Rozkazy personalne MBP za rok 1948*, k. 248.

za wywiad zagraniczny i kontrwywiad, bez czego nie ma możliwości normalnego funkcjonowania państwa.

Za odpowiednie działania odpowiedzialne było Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, w ramach którego funkcjonował Departament I – jemu podlegał wywiad zagraniczny, oraz Departament II, który zajmował się sprawami kontrwywiadu. Swoje własne służby specjalne posiadało oczywiście Ludowe Wojsko Polskie. Za wszelkie działania kontrwywiadowcze odpowiedzialna była Wojskowa Służba Wewnętrzna, natomiast za działanie wywiadu wojskowego działający od 1951 roku Zarząd II Sztabu Generalnego WP. W lipcu 1990 roku, wzorując się na przykładzie wojskowych służb specjalnych tworzonych w II RP, utworzono wojskowe służby specjalne skupiające w sobie część dotychczasowej WSW i Zarząd II Sztabu Generalnego WP, który został nazwany Zarządem II Wywiadu i Kontrwywiadu Sztabu Generalnego WP. Rok później powołano Wojskowe Służby Informacyjne (WSI) już niezależne od Sztabu Generalnego WP. Działalność WSI ostatecznie uregulowała ustawa przyjęta 9 lipca 2003 r., jednak w latach 2005-2006 nasiliła się krytyka działalności WSI. Większość partii politycznych i mediów zarzucała służbie przekraczanie uprawnień i zaniechanie weryfikacji kadry wywodzącej się jeszcze z wojskowych służb specjalnych PRL. W związku z tym Sejm RP przegłosował 9 czerwca 2006 r. ustawy normujące tryb rozwiązywania WSI i powołania na ich miejsce nowych wojskowych służb specjalnych. Na ich mocy Prezydent RP i Prezes Rady Ministrów powołali członków Komisji Weryfikacyjnej WSI, a Minister Obrony Narodowej powołał Komisję ds. Likwidacji WSI. Służba ta została zniesiona 30 września 2006 r.¹⁹

Polskie służby specjalne w XXI wieku

Jedną z najważniejszych i jednocześnie najbardziej utajnionych cywilnych służb specjalnych jest Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego (ABW). Zasadniczym jej zadaniem jest ochrona państwa przed planowymi i zorganizowanymi działaniami, które mogą stwarzać zagrożenie dla niepodległości lub porządku konstytucyjnego Polski, zakłócić funkcjonowanie struktur państwowych bądź narazić na szwank podstawowe interesy kraju. Wydarzenia z 11 września 2001 roku oraz zamachy w Madrycie i Londynie pokazały, że zabezpieczenia przed zagrożeniami międzynarodowym terroryzmem są poważnym wyzwaniem dla każdego państwa, ale również organizacji międzynarodowych i obywateli.

Co prawda w zgodnej ocenie specjalistów Polska nie jest pierwszoplanowym celem dla organizacji ekstremistycznych, jednak Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego została ustawowo zobowiązana do rozpoznawania różnego rodzaju zagrożeń terrorystycznych i zapobiegania wszelkim aktom terroru. Pozyskanie i dokonanie

¹⁹ Na podstawie materiałów udostępnionych przez Służbę Kontrwywiadu Wojskowego – <http://www.skw.gov.pl/>.

analizy uzyskanych informacji pozwala na ocenę źródeł i skali zjawiska, jak również wytypowanie grup potencjalnych zamachowców, rozpoznanie ich planów i możliwości przeprowadzenia zaplanowanej akcji.

Równie ważnym elementem działania ABW jest działalność kontrwywiadowcza wiążąca się z neutralizowaniem aktywności obcych służb wywiadowczych i przeciwdziałaniem działaniom szpiegowskim. Nasz kraj, ze względu na swoje położenie geopolityczne, ale przede wszystkim przynależność do NATO i UE, jest przedmiotem ciągłego zainteresowania obcych służb specjalnych. Wywiady obcych krajów dążą do zdobycia informacji niejawnych, w pełni kamuflując swoje działania, podejmują próby uzyskania wiedzy na temat polityków, systemu obronnego państwa, infrastruktury krytycznej, strategicznych podmiotów gospodarczych oraz ośrodków naukowo-technicznych. Za blokowanie tego typu działań odpowiada właśnie Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego. Ze względu na niejawny charakter pracy obcych służb specjalnych najcenniejsze informacje na ich temat pozyskiwane są w drodze kontroli operacyjnej oraz działań operacyjno-rozpoznawczych.

Kolejnym bardzo ważnym segmentem działania ABW jest przeciwdziałanie zjawisku proliferacji²⁰. Ponieważ Polska od czasu transformacji ustrojowej nie znajduje się na żadnej liście ograniczeń lub zakazów, tym samym polskie podmioty mogą swobodnie uczestniczyć w światowym handlu i wymianie naukowo-technicznej. Wiąże się to z ryzykiem pojawienia się w naszym obszarze gospodarczym podmiotów i osób zainteresowanych nielegalnym pozyskiwaniem „wrażliwych” towarów, urządzeń i technologii.

W celu spełnienia standardów międzynarodowych do krajowego porządku prawnego zostały wprowadzone przepisy regulujące działalność gospodarczą w tym obszarze. Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego jest jedną z instytucji opiniujących wnioski o wydanie zezwolenia na międzynarodowy obrót towarami podwójnego zastosowania. Agencja może zainicjować wszczęcie kontroli u przedsiębiorcy, jak również wystąpić o cofnięcie lub zmianę zakresu zezwolenia na obrót. Ponadto warty podkreślenia jest fakt, że ABW jest jedyną w Polsce służbą specjalną o uprawnieniach śledczych, która ma zapisany w ustawie obowiązek rozpoznawania, przeciwdziałania i zwalczania przestępstw związanych z proliferacją.

Kolejnym ważnym obszarem działania, można powiedzieć strategicznym, jest bezpieczeństwo energetyczne. Jak wszystkim wiadomo, polska gospodarka większość swojego zapotrzebowania na gaz i ropę zaspokaja poprzez import. Oczywiście zadaniem odpowiednich organów państwowych jest podejmowanie działań zmierzających do dywersyfikacji źródeł pozyskania tych surowców.

²⁰ Proliferacja to zjawisko polegające na rozprzestrzenianiu broni masowego rażenia (BMR) oraz środków jej przenoszenia do tzw. „krajów ryzyka”. Przedmiotem proliferacji są również materiały, surowce, urządzenia oraz wiedza, które mogą mieć podwójne zastosowanie, tzn. zarówno w sektorze cywilnym, jak i wojskowym.

Zadaniem Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego jest dążenie do rozpoznawania negatywnych zjawisk wpływających na funkcjonowanie krajowego sektora energetycznego. Dotyczy to zwłaszcza wszelkich zagrożeń i nieprawidłowości występujących w sferze międzynarodowego lub krajowego obrotu surowcami energetycznymi oraz ich wydobywania i przetwarzania. ABW uczestniczy również w opiniowaniu aktów prawnych, które dotyczą regulacji międzynarodowych, a mogą podnieść poziom bezpieczeństwa energetycznego Polski. ABW jest służbą, której pola działania są bardzo szerokie, dlatego też następną jest przeciwdziałanie zjawisku popularnie zwanym „praniem brudnych pieniędzy”, czyli procedurą legalizowania dochodów osiągniętych niezgodnie z prawem.

Pojawia się tutaj zjawisko przestępczości zorganizowanej, w ramach której odpowiednie grupy podejmują między innymi próby wywierania wpływu na organy ścigania, sądy, media, urzędników państwowych lub polityków różnych szczebli, aby zapewnić sobie realizację własnych celów. Do zadań ABW należy rozpoznanie struktur, przedsięwzięć i metod działania przestępczości zorganizowanej. Z uwagi na międzynarodowy charakter funkcjonowania tych grup prowadzona jest również stała współpraca ze służbami specjalnymi, policyjnymi i celnymi innych państw. Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego uprawniona jest do zwalczania nielegalnego międzynarodowego obrotu środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi, ale również przestępstw związanych z niezgodną z prawem produkcją oraz międzynarodowym obrotem sprzętem wojskowym i uzbrojeniem. W tej sytuacji ABW, obok Ministerstwa Spraw Wewnętrznych oraz Ministerstwa Gospodarki, odgrywa istotną rolę w polskim systemie kontroli sektora przemysłu zbrojeniowego. Agencja jest jednym z organów opiniujących wnioski przedsiębiorców o udzielenie koncesji MSWiA, która uprawnia do wytwarzania materiałów wybuchowych, broni i amunicji oraz obrotu nimi.

Zwalczanie to jedna strona medalu, natomiast druga to działania związane z szeroko rozumianą ochroną przemysłu zbrojeniowego, w Polsce między innymi zabezpieczanie prac badawczo-rozwojowych, przeciwdziałaniem nieprawidłowościom występującym w procedurach prywatyzacyjnych lub przetargach na dostawy sprzętu wojskowego i uzbrojenia, np. korupcja urzędników państwowych odpowiedzialnych za prawidłowy przebieg tych procesów.

Nieodłączną częścią działalności każdej służby specjalnej jest prowadzenie działań analityczno-informacyjnych. Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego spełnia właśnie rolę wyspecjalizowanego ośrodka informacyjno-analitycznego. Jest zobligowana do uzyskiwania, analizowania i przetwarzania wszelkich informacji mogących mieć istotne znaczenie dla ochrony bezpieczeństwa wewnętrznego państwa i jego porządku konstytucyjnego. Szef ABW przekazuje je Prezydentowi RP, Prezesowi Rady Ministrów, a także – zgodnie z kompetencjami – właściwym ministrom. Opracowywane przez ABW materiały mają formę raportów, informacji sygnałnych, analiz oraz biuletynów tematycznych i poświęcone są takim zjawiskom jak wspomniane

wcześniej szpiegostwo, terroryzm i ekstremizmy polityczne, zagrożenia dla podstaw ekonomicznych państwa oraz korupcja osób pełniących funkcje publiczne. Aby móc realizować postawione przed agencją zadania w tym obszarze, otrzymała ona uprawnienia do stosowania środków operacyjno-rozpoznawczych, w tym do korzystania z osobowych źródeł informacji, prowadzenia obserwacji pośredniej i bezpośredniej, kontroli treści korespondencji i zawartości przesyłek oraz prowadzenia podsłuchu telefonicznego i teleinformatycznego. Środki te mają szczególne znaczenie przy wyprzedzającym rozpoznawaniu prowadzonych w tajemnicy działań, podejmowanych m.in. przez obce służby wywiadowcze czy organizacje terrorystyczne.

Ważnym, ale mało znanym obszarem działania Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego jest zapewnienie właściwej ochrony informacji niejawnych, zwłaszcza oznaczonych klauzulą „tajne” i „ściśle tajne”. Ochronę informacji niejawnych, w tym zasady, rodzaje i sposób przeprowadzania postępowań sprawdzających oraz procedury ochrony fizycznej i teleinformatycznej, reguluje odpowiednia ustawa. Nadanie niektórym informacjom niejawnym klauzuli „tajne” lub „ściśle tajne” wynika z konieczności ochrony przed poważną lub wyjątkowo poważną szkodą dla naszego kraju. Dostęp do tego typu danych mogą uzyskać wyłącznie ludzie godni zaufania i odpowiednio sprawdzeni. Jeśli zostaną ujawnione informacje, że osoba posiadająca poświadczenie bezpieczeństwa nie daje rękojmi zachowania tajemnicy, ABW (lub pełnomocnik ochrony jednostki organizacyjnej, w której ta osoba jest zatrudniona) przeprowadza wobec niej kontrolne postępowanie sprawdzające. Instytucje i firmy, które są w posiadaniu informacji niejawnych, podlegają kontroli w zakresie ich ochrony. Agencja, aby zapewnić prawidłowe działanie systemu, ściśle współpracuje z pionierami ochrony w poszczególnych podmiotach²¹.

Centralne Biuro Antykorupcyjne (CBA)

Centralne Biuro Antykorupcyjne to służba specjalna powołana do zwalczania korupcji w życiu publicznym i gospodarczym, w szczególności w instytucjach państwowych i samorządowych, a także do zwalczania działalności godzącej w interesy ekonomiczne państwa²².

Corocznie, do dnia 31 marca, Szef CBA przedstawia Prezesowi Rady Ministrów oraz Sejmowej Komisji do Spraw Służb Specjalnych sprawozdanie z działalności CBA za poprzedni rok kalendarzowy. Szef CBA przedstawia także corocznie do dnia 31 marca Sejmowi oraz Senatowi informację o wynikach działalności CBA, oczywiście z wyjątkiem informacji, do których stosuje się przepisy o ochronie informacji niejawnych.

²¹ Dane dotyczące działalności Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego zostały opracowane na podstawie informacji udostępnionych przez Agencję na jej stronie internetowej – <http://www.abw.gov.pl/>.

²² Służba została utworzona na podstawie ustawy z dnia 9 czerwca 2006 r. o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym (Dziennik Ustaw z 2012 r., poz. 621).

Przykładem zastosowania rozwiązań, w których walka z korupcją i towarzyszącym jej patologiom należy nie do szeregu instytucji, lecz do wyspecjalizowanego organu, jest Europejski Urząd ds. Zwalczania Nadużyć Finansowych (OLAF). W celu realizacji zadań OLAF korzysta z szerokich kompetencji, które obejmują prawo prowadzenia postępowań karnych (dochodzeń) i postępowań administracyjnych, a także prawo kontroli przestrzegania przez funkcjonariuszy Wspólnot Europejskich przepisów prawa wspólnotowego. OLAF prowadzi również czynności operacyjne służące uzyskiwaniu informacji o korupcji i oszustwach godzących w interesy finansowe Wspólnot.

W myśl podobnych założeń, organem o zbliżonych kompetencjach jest w Polsce Centralne Biuro Antykorupcyjne. Jako organ wyspecjalizowany w zwalczaniu korupcji oraz koordynujący działania w tym zakresie innych służb w Polsce CBA jest także ważnym elementem Europejskiej Sieci Antykorupcyjnej.

Głównym celem CBA jest zwalczanie korupcji na styku działania sektora publicznego i prywatnego, w związku z czym działalność Biura oparta jest na czterech filarach. Pierwszym są czynności operacyjno-rozpoznawcze oraz dochodzeniowo-śledcze, w ramach których CBA podejmuje działania obejmujące rozpoznawanie, zapobieganie i wykrywanie przestępstw między innymi przeciwko działalności instytucji państwowych oraz samorządu terytorialnego, wymiarowi sprawiedliwości, finansowaniu partii politycznych, obowiązkom podatkowym oraz rozliczeniom z tytułu dotacji i subwencji.

Jako drugi można wymienić czynności kontrolne, co wiąże się z kontrolą prawidłowości i prawdziwości oświadczeń majątkowych lub oświadczeń o prowadzeniu działalności gospodarczej osób pełniących funkcje publiczne, a także z ujawnianiem przypadków nieprzestrzegania określonych przepisami prawa procedur w zakresie podejmowania i realizacji decyzji między innymi w przedmiocie prywatyzacji i komercjalizacji, wsparcia finansowego i udzielania zamówień publicznych, a ponadto w zakresie prowadzenia działalności gospodarczej przez osoby pełniące funkcje publiczne.

Filar trzeci odnosi się do prowadzenia działalności analitycznej, dotyczącej zjawisk występujących w obszarze właściwości CBA oraz przedstawiania w tym zakresie informacji Parlamentowi RP, Prezydentowi RP oraz Prezesowi Rady Ministrów.

Ostatnim filarem jest prewencja antykorupcyjna, włącznie z edukacją antykorupcyjną skierowaną do społeczeństwa. W celu realizacji zadań CBA stworzyło stronę internetową²³. Portal ten, nazwany Serwisem Edukacji Antykorupcyjnej, został uruchomiony w grudniu 2008 r. Jest to przegląd zjawisk korupcyjnych mający na celu promocję postaw i zachowań sprzyjających przeciwdziałaniu korupcji. SEA to baza informacji – od krajowych i międzynarodowych regulacji prawnych po szeroki wybór publikacji.

Funkcjonariusze CBA wykonują czynności tylko w zakresie właściwości CBA i w tym zakresie przysługują im uprawnienia procesowe Policji, wynikające

²³ Strona znajduje się pod adresem <http://www.antykorupcja.edu.pl>.

z przepisów ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 1997 r. Nr 89, poz. 555). Na podstawie ustawy z dnia 9 czerwca 2006 r. o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym mogą prowadzić czynności operacyjno-rozpoznawcze, kontrolne i dochodzeniowo-śledcze. Te kompetencje mają pozwolić funkcjonariuszom CBA na osiągnięcie wysokiej skuteczności działań²⁴.

Centralne Biuro Śledcze (CBŚ)

Centralne Biuro Śledcze zostało powołane do działania 15 kwietnia 2000 roku i łączy dwa dotychczas działające w Komendzie Głównej Policji biura: Biuro do Walki z Przeszłością Zorganizowaną oraz Biuro do Walki z Przeszłością Narkotykową. Wzorowano je na nowoczesnych tego typu instytucjach działających w Europie Zachodniej czy też w Stanach Zjednoczonych. Aktualne ogólne zadania CBŚ określone zostały w § 28 Zarządzenia nr 372 Komendanta Głównego Policji z dnia 14 kwietnia 2008 r. w sprawie regulaminu Komendy Głównej Policji, tj. między innymi:

- 1) planowanie, koordynowanie i podejmowanie działań ukierunkowanych na rozpoznawanie i zwalczanie przestępczości zorganizowanej w kraju oraz o charakterze międzynarodowym, w szczególności przestępczości kryminalnej, ekonomicznej i narkotykowej;
- 2) prowadzenie postępowań przygotowawczych w sprawach dotyczących zorganizowanych grup przestępczych;
- 3) prowadzenie operacji specjalnych;
- 4) ochrona świadków koronnych i osób dla nich najbliższych oraz koordynowanie czynności związanych z ochroną innych osób zagrożonych;
- 5) koordynowanie działań w zakresie rozpoznawania operacyjnego zagrożeń terrorystycznych i ekstremistycznych;
- 6) organizowanie i podejmowanie czynności operacyjno-rozpoznawczych we współpracy z jednostkami organizacyjnymi Policji;
- 7) organizowanie współdziałania oraz współpraca z policjami innych państw, a także z krajowymi służbami i urzędami administracji publicznej w dziedzinach i w zakresie niezbędnym do skutecznego zapobiegania i zwalczania przestępczości zorganizowanej²⁵.

W skład Centralnego Biura Śledczego wchodzi również między innymi Wydział do Zwalczania Aktów Terroru, który początkowo realizował zadania związane z rozpoznawaniem i zwalczaniem przestępczości z użyciem materiałów wybuchowych.

²⁴ Opracowane na podstawie materiałów udostępnionych przez Centralne Biuro Antykorupcyjne – <http://www.cba.gov.pl/>.

²⁵ Opracowane na podstawie materiałów Komendy Głównej Policji udostępnionych na jej stronie internetowej – <http://www.policja.pl/>.

W latach 90. ubiegłego wieku przestępstwa z użyciem „bomb”, często będące porachunkami, stanowiły jedno z najistotniejszych zagrożeń dla bezpieczeństwa i porządku publicznego, a ich liczba sięgała kilkudziesięciu rocznie. Na przełomie lat 2001/2002, już po zamachu na WTC z 11 września 2001 r., zadania Wydziału zostały rozszerzone o operacyjne rozpoznawanie zagrożeń ekstremistycznych i terrorystycznych oraz koordynację takich czynności rozpoznawczych w całej Policji. Szczegółowy zakres zadań z tym związanych ma charakter oczywiście niejawni.

Centralne Biuro Śledcze podejmuje szereg działań związanych z przestępczością kryminalną polegających na rozpoznaniu grup przestępczych prowadzących działania przestępcze o wysokim stopniu brutalizacji czynów – dokonujących zabójstw, przestępstw przy użyciu broni palnej, wymuszeń rozbójniczych, windykacji należności, zwalczaniu przestępstw związanych z przemytem broni i amunicji, nielegalnym obrotem bronią palną i materiałami wybuchowymi, eliminacją zorganizowanych grup dokonujących przestępstw uprowadzeń dla okupu i wymuszeń haraczy, dokonujących przestępstw związanych z kradzieżą pojazdów, ich przemytem i legalizacją, kradzieżami z włamaniem, z prostytutką, handlem ludźmi.

Bardzo ważnym obszarem działania CBS jest przestępczość narkotykowa i związane z tym zwalczanie zorganizowanych grup przestępczych w zakresie produkcji i obrotu środkami odurzającymi zarówno na terenie kraju, jak i w obrocie międzynarodowym, ujawnianie i likwidacja miejsc produkcji narkotyków syntetycznych (laboratoriów), jak również przestępczość ekonomiczna polegająca na praniu brudnych pieniędzy, aferach bankowych, giełdowych oraz korupcyjnych. Oznacza to przeciwdziałanie dokonywaniu przez grupy zorganizowane przestępstw polegających na oszustwach celno-podatkowych, związanych z obrotem towarami objętymi akcyzą i wyłudzeniami podatku VAT oraz podatku dochodowego, zwalczanie zorganizowanych grup przestępczych czerpiących zyski z nielegalnego obrotu paliwami, zwalczanie oszustw w sferze obrotu finansowego na szkodę instytucji finansowych, banków, towarzystw ubezpieczeniowych, giełd, firm leasingowych, funduszy inwestycyjnych i gospodarczego na szkodę przedsiębiorców, jak również zwalczanie korupcji w zakresie prowadzonych spraw związanych z działalnością zorganizowanych grup przestępczych.

Agencja Wywiadu

Agencja Wywiadu jest bardzo specyficzną służbą specjalną, ponieważ ustawowo określone zadania są przez nią realizowane poza granicami naszego kraju, zaś jej działalność na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej może być prowadzona tylko w ograniczonym zakresie – wyłącznie w związku z jej zagraniczną działalnością.

Agencja jest urzędem administracji rządowej właściwym w sprawach ochrony zewnętrznego bezpieczeństwa państwa. Działalność wykonywana przez Agencję Wywiadu nie jest objęta zakresem działań administracji rządowej w rozumieniu ustawy

z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej, dlatego też bezpośredni nadzór nad nią – bez uszczerbku dla ustawowych uprawnień Szefa Agencji Wywiadu w stosunku do kierowanej przez niego Agencji – sprawuje Prezes Rady Ministrów.

Do zadań Agencji Wywiadu należy uzyskiwanie, analizowanie, przetwarzanie i przekazywanie właściwym organom informacji mogących mieć istotne znaczenie dla bezpieczeństwa i międzynarodowej pozycji Rzeczypospolitej Polskiej oraz jej potencjału ekonomicznego i obronnego, rozpoznawanie zagrożeń zewnętrznych godzących w bezpieczeństwo, obronność, niepodległość i nienaruszalność terytorium Rzeczypospolitej Polskiej i przeciwdziałanie im, ochrona zagranicznych przedstawicielstw Rzeczypospolitej Polskiej i ich pracowników przed działaniami obcych służb specjalnych i innymi działaniami mogącymi przynieść szkodę interesom Rzeczypospolitej Polskiej, zapewnienie ochrony kryptograficznej łączności z polskimi placówkami dyplomatycznymi i konsularnymi oraz poczty kurierskiej, rozpoznawanie międzynarodowego terroryzmu, ekstremizmu oraz międzynarodowych grup przestępczości zorganizowanej, rozpoznawanie międzynarodowego obrotu bronią, amunicją i materiałami wybuchowymi, środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi oraz towarami, technologiami i usługami o znaczeniu strategicznym dla bezpieczeństwa państwa, a także rozpoznawanie międzynarodowego obrotu bronią masowej zagłady i zagrożeń związanych z rozprzestrzenianiem tej broni oraz środków jej przenoszenia, rozpoznawanie i analizowanie zagrożeń występujących w rejonach napięć, konfliktów i kryzysów międzynarodowych, mających wpływ na bezpieczeństwo państwa, oraz podejmowanie działań mających na celu eliminowanie tych zagrożeń i prowadzenie wywiadu elektronicznego.

Agencja Wywiadu została utworzona na podstawie zapisów ustawy z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu. Rozpoczęła swą działalność w dniu wejścia w życie ustawy, tj. 29 czerwca 2002 r., równocześnie ze zniesieniem Urzędu Ochrony Państwa (UOP) – na bazie Zarządu Wywiadu byłego UOP. Ustawa, co bardzo ważne, uregulowała między innymi warunki przejścia do służby w Agencji Wywiadu funkcjonariuszy Zarządu Wywiadu byłego UOP oraz problem sukcesji prawnej po UOP²⁶.

Służba Kontrwywiadu Wojskowego (SKW)

SKW to służba specjalna, której podstawowym i najważniejszym zadaniem jest ochrona przed zagrożeniami wewnętrznymi dla obronności państwa, bezpieczeństwa i zdolności bojowej Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej oraz innych jednostek organizacyjnych podległych lub nadzorowanych przez Ministra Obrony Narodowej.

²⁶ Opracowane na podstawie materiałów udostępnionych przez Agencję Wywiadu – <http://www.aw.gov.pl/>.

Służba Kontrwywiadu Wojskowego jest urzędem administracji rządowej, podległym Ministrowi Obrony Narodowej, utworzonym z dniem 1 października 2006 r. na podstawie ustawy z dnia 9 czerwca 2006 r. o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego i Służbie Wywiadu Wojskowego (SWW).

Szef SKW jest centralnym organem administracji rządowej i podlega bezpośrednio Ministrowi Obrony Narodowej, z zastrzeżeniem uprawnień Prezesa Rady Ministrów lub Ministra Koordynatora Służb Specjalnych, w przypadku jego powołania. Sama działalność Szefa SKW podlega kontroli Sejmu.

Zadania, jakie zostały wyznaczone dla SKW, zostały określone w art. 5 ustawy o SKW i SWW. Wśród nich możemy znaleźć zwalczanie przestępstw, ochronę informacji niejawnych, działania związane z ochroną polskiego wojska poza granicami kraju, analizę i zwalczanie różnego rodzaju zagrożeń, działania kontrwywiadowcze przy użyciu urządzeń radioelektronicznych oraz kryptografię i kryptoanalizę. Do obowiązków Służby Kontrwywiadu Wojskowego należy również kontrola umów międzynarodowych dotyczących rozbrojenia oraz co bardzo ważne w XXI wieku ochrona badań naukowych.

Konkretyzując, Służba Kontrwywiadu Wojskowego w ramach zwalczania przestępstw rozpoznaje, zapobiega oraz wykrywa popełniane przez żołnierzy pełniących czynną służbę wojskową, funkcjonariuszy SKW i SWW oraz pracowników innych jednostek organizacyjnych MON przestępstwa przeciwko pokojowi, ludzkości oraz przestępstwa wojenne, szpiegostwo przeciwko RP oraz przeciwko państwom obcym, które zapewniają wzajemność, korupcję, nielegalny obrót z zagranicą towarami, technologiami i usługami o znaczeniu strategicznym dla bezpieczeństwa państwa, a także dla utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa, przestępstwa związane z terroryzmem oraz inne godzące w bezpieczeństwo potencjału obronnego państwa.

Ochrona informacji niejawnych to bardzo ważny w naszych czasach obszar działalności, dlatego też Służba Kontrwywiadu Wojskowego realizuje, w granicach swojej właściwości, zadania określone w ustawie o ochronie informacji niejawnych związanych z bezpieczeństwem osobowym, teleinformatycznym i przemysłowym.

Jeśli chodzi o ochronę wojska poza granicami kraju, co wydawać by się mogło dziwne, to Służba Kontrwywiadu Wojskowego chroni bezpieczeństwo jednostek wojskowych, innych jednostek organizacyjnych MON oraz żołnierzy wykonujących zadania służbowe poza granicami państwa poprzez bezpośrednie uczestnictwo w misjach Polskich Kontyngentów Wojskowych, m.in. w Afganistanie, oraz obecność w strukturach międzynarodowych NATO i Unii Europejskiej. Służba Kontrwywiadu Wojskowego chroniła polskich żołnierzy również w trakcie misji w Iraku, Czadzie, Libanie, na Wzgórzach Golan oraz w basenie Morza Śródziemnego. Do dnia dzisiejszego SKW zapewnia ochronę kontrwywiadowczą misji w Bośni i Hercegowinie oraz Kosowie.

Bardzo ważnym polem działania jest analiza i zwalczanie pojawiających się zagrożeń. Służba Kontrwywiadu Wojskowego pozyskuje, gromadzi, a następnie analizuje, przetwarza i przekazuje właściwym organom w zależności od kompetencji, Prezydentowi RP, Prezesowi Rady Ministrów lub Ministrowi Obrony Narodowej, informacje mogące mieć znaczenie dla obronności państwa, bezpieczeństwa lub zdolności bojowej Sił Zbrojnych (SZ) RP lub MON, w zakresie swoich ustawowych kompetencji, oraz podejmuje działania w celu eliminowania ustalonych zagrożeń.

Mało znany, ale zgodny z szybkim rozwojem techniki i technologii i w związku z tym coraz ważniejszy, staje się kontrwywiad radioelektroniczny oraz kryptografia i kryptoanaliza, które, jak już wspomniano wcześniej, przyniosły nieocenione sukcesy w ramach działania Biura Szyfrów.

Kiedy wspominamy o postępie technologicznym, który zdaje się cały czas przyspieszać, ważna staje się ochrona badań naukowych. Służba Kontrwywiadu Wojskowego w swoich działaniach ma za zadanie zapewnienie bezpieczeństwa badań naukowych i prac rozwojowych zleconych przez Siły Zbrojne i inne jednostki organizacyjne MON, ale również bezpieczeństwa produkcji i obrotu towarami, technologiami i usługami o przeznaczeniu wojskowym zamówionymi między innymi przez Siły Zbrojne w zakresie swoich ustawowych zadań dotyczących wykrywania przestępstw.

Służba Kontrwywiadu Wojskowego przy realizacji swoich działań współdziała ze Sztabem Generalnym Wojska Polskiego, innymi komórkami organizacyjnymi Ministerstwa Obrony Narodowej oraz dowódcami różnych rodzajów Sił Zbrojnych RP, okręgów wojskowych, garnizonów wojskowych i jednostek wojskowych, odpowiednimi organami, służbami i instytucjami podległymi ministrowi właściwemu do służb wewnętrznych, odpowiednimi organami i jednostkami organizacyjnymi podległymi ministrowi właściwemu do spraw finansów publicznych, właściwymi organami, służbami i instytucjami podległymi ministrowi właściwemu do spraw zagranicznych, innymi organami, służbami, instytucjami uprawnionymi do wykonywania czynności operacyjno-rozpoznawczych²⁷.

Tarcza antykorupcyjna – wyzwanie dla służb specjalnych

Służby specjalne w Polsce i na świecie podejmują bardzo wiele działań na bardzo różnych obszarach, co zostało pokazane przy okazji omawiania poszczególnych agencji. Mając to na uwadze, ważne jest, by wspomnieć o bardzo ważnym obszarze działania, jakim jest zwalczanie korupcji na najwyższym szczeblu administracji. Uzależnianie decyzji politycznych, społecznych oraz gospodarczych od korzyści osobistych wypacza mechanizmy funkcjonowania demokracji i wolnego

²⁷ Opracowane na podstawie materiałów udostępnionych przez Służbę Kontrwywiadu Wojskowego na stronie internetowej – <http://www.skww.gov.pl/>.

rynku. Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego podejmuje walkę z korupcją przede wszystkim w przypadkach, gdy zjawisko to – ze względu na skalę, osobę sprawcy lub przedmiot decyzji – może godzić w bezpieczeństwo państwa. Centralne Biuro Antykorupcyjne oraz Centralne Biuro Śledcze zajmują się natomiast tym zjawiskiem na różnych szczeblach. Jest jednak obszar działania, bardzo ważny nie tylko ze względu na wielkość czy bezpieczeństwo, gdzie służby specjalne nie tylko cywilne, lecz także wojskowe, muszą połączyć siły.

Na wystąpienie korupcji o dużej skali najbardziej narażone są takie obszary jak: procesy prywatyzacyjne, gospodarowanie majątkiem publicznym, działalność funduszy celowych agencji, udzielanie zamówień publicznych, udzielanie koncesji, działalność administracji skarbowej, służb celnych, organów nadzoru i inspekcji oraz organów wymiaru sprawiedliwości. Dlatego też pojawiło się określenie „Tarcza antykorupcyjna” – jest ona mechanizmem określającym działania służb specjalnych w zakresie zapobiegania właśnie korupcji. Służby, działając w ramach swoich ustawowych kompetencji, podejmują działania wyprzedzające możliwość pojawienia się nieprawidłowości w najważniejszych procesach prywatyzacji i zamówień publicznych. Po stwierdzeniu możliwości pojawienia się takich zagrożeń odpowiedni ministrowie powinni otrzymać informacje, które umożliwią zapobieganie tym nieprawidłowościom.

Działania w ramach „Tarczy antykorupcyjnej” służby realizują poprzez sprawdzanie osób zaangażowanych w prywatyzacje lub przetargi pod kątem ewentualnego konfliktu interesów, sprawdzanie firm doradczych i ewentualnych kontrahentów oraz analizowanie praktyki prywatyzacji i przetargów w celu usunięcia wadliwych rozwiązań mogących skutkować stratami dla Skarbu Państwa. „Tarcza antykorupcyjna” stała się jednym z najważniejszych zadań wskazanych służbom specjalnym przez Prezesa Rady Ministrów do realizacji w 2009 r. W przypadku Centralnego Biura Antykorupcyjnego było to zadanie oczywiście o najwyższym priorytecie.

Specyfiką „Tarczy antykorupcyjnej” jest przede wszystkim jej profilaktyczny charakter, bowiem służby w ramach swoich rutynowych działań dążą przede wszystkim do zgromadzenia dowodów uprzednio popełnionych przestępstw, natomiast w ramach „tarczy antykorupcyjnej” chodzi przede wszystkim o zapobieganie przestępstwom. Ze względu na obszar działania ważny jest tryb współpracy między resortami i służbami specjalnymi. Ministrowie i szefowie służb wyznaczili swoich przedstawicieli odpowiedzialnych za bieżącą roboczą współpracę. Do ich podstawowych zadań należy udzielanie na bieżąco informacji o przebiegu prywatyzacji lub przetargu, aktualizacja danych, informowanie o zmianach w ich organizacji lub składzie komisji przetargowych oraz udzielanie pomocy w kontaktach z osobami odpowiedzialnymi za przebieg ochraniających projektów lub w przygotowaniu szkoleń.

Osłoną antykorupcyjną są objęte na polecenie premiera najważniejsze procesy prywatyzacji i zamówienia publiczne. Przygotowana lista jest aktualizowana, służby

uzupełniają i aktualizują otrzymane informacje podczas roboczych kontaktów z przedstawicielami resortów. Oprócz przetargów i prywatyzacji uwzględnionych na opracowanych w okresie przygotowań do wdrożenia „Tarczy” listach tych przedsięwzięć obejmuje ona również procesy i programy wprost wskazane służbom przez Prezesa Rady Ministrów, czego przykładem może być osłona programu „Orliki”. Konkretnie informacje dotyczące wyników działania służb w odniesieniu do określonych przetargów lub prywatyzacji nie mogą być udostępniane na podstawie przepisów o dostępie do informacji publicznej.

Na potrzeby „Tarczy antykorupcyjnej” wypracowano sformalizowany mechanizm przekazywania informacji. Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Służba Kontrwywiadu Wojskowego przekazują uzyskane informacje oraz sporządzone analizy bezpośrednio do zainteresowanych resortów, natomiast Centralne Biuro Antykorupcyjne informuje Prezesa Rady Ministrów, który następnie decyduje o przekazaniu informacji do odpowiednich odbiorców. Taki system przekazywania informacji wynika z odmiennych regulacji zawartych w ustawach dotyczących poszczególnych służb²⁸.

Komisja ds. Służb Specjalnych

Niezależnie od możliwych kryzysów politycznych i stworzonych struktur pojawia się niepokojąca tendencja uniezależniania się służb specjalnych od kontroli politycznej, jaka jest nad nimi sprawowana na podstawie odpowiednich uregulowań prawnych. Jej objawem jest przekazywanie mniejszych ilości informacji, jakie zostały pozyskane w sytuacji, gdy coraz więcej z nich pozostaje do wiadomości służb. Proporcja między nimi określa poziom lojalności służb specjalnych wobec aktualnej władzy politycznej. Oprócz ilości przekazywanych informacji pozostaje bardzo ważna, o ile momentami nie ważniejsza, kwestia ich ważności. Teoretycznie przyjmuje się, że wszystkie są jednakowo ważne i potem dopiero filtrowane i analizowane. Jak się okazuje, praktyka różni się z rzeczywistością i proces ich przekazywania jest realizowany już po wspomnianej analizie ważności. Te ważne i mogące przynieść korzyści dla służb, zarówno służbowo, jak i wielokrotnie prywatnie, dla wyższych rangą funkcjonariuszy często pozostają w tajemnicy.

Oczywiście autonomizacja nie może być całkowicie nieograniczona, ponieważ ma możliwość pojawić się tylko sferach życia społecznego, na temat których władza polityczna nie posiada możliwości samodzielnego zdobycia odpowiednich informacji. Najprostszym i najczęściej stosowanym sposobem obrony przed manipulacjami służb specjalnych jest ich mnożenie. Problemem staje się co prawda nakładanie się kompetencji, ale równoważą to wzajemna rywalizacja służb i możliwość kontroli

²⁸ Informacje na temat „Tarczy antykorupcyjnej” opracowane zostały na podstawie informacji udostępnionych przez Kancelarię Premiera RP – <https://www.premier.gov.pl/>.

podejmowanych działań przez władców politycznych²⁹. Tego typu działania zostały mniej lub bardziej świadomie podjęte również w Polsce ostatnich dekad.

W wyniku pewnego konsensusu została powołana parlamentarna Komisja ds. Służb Specjalnych. Do zakresu działania Komisji należy opiniowanie projektów ustaw, rozporządzeń, zarządzeń oraz innych aktów normatywnych dotyczących służb specjalnych, w tym regulujących działalność tych służb, opiniowanie kierunków działań i rozpatrywanie corocznych sprawozdań szefów służb specjalnych, opiniowanie projektu budżetu w zakresie dotyczącym służb specjalnych, rozpatrywanie corocznego sprawozdania z jego wykonania oraz innych informacji finansowych służb specjalnych, opiniowanie wniosków w sprawie powołania i odwołania poszczególnych osób na stanowiska szefów służb specjalnych i ich zastępców, zapoznawanie się z informacjami służb specjalnych o szczególnie istotnych wydarzeniach z ich działalności, w tym dotyczących podejrzeń występowania nieprawidłowości w działalności służb specjalnych oraz podejrzeń naruszenia prawa przez te służby, poprzez dostęp i wgląd do informacji, dokumentów i materiałów uzyskanych w wyniku wykonania zadań ustawowych, zgodnie z przepisami ustawy o ochronie informacji niejawnych oraz ustaw regulujących działalność służb specjalnych; ocena współdziałania służb specjalnych z innymi organami, służbami i instytucjami uprawnionymi do wykonywania czynności operacyjno-rozpoznawczych w zakresie podejmowanych przez nie działań dla ochrony bezpieczeństwa państwa, ocena współdziałania służb specjalnych z siłami zbrojnymi, organami administracji rządowej, organami ścigania i innymi instytucjami państwowymi oraz organami jednostek samorządu terytorialnego, właściwymi organami i służbami specjalnymi innych państw, ocena ochrony informacji niejawnych oraz badanie skarg dotyczących działalności służb specjalnych³⁰. Działalność komisji ze względu na pozyskiwane dane jest utajniona, natomiast jej członkowie muszą mieć specjalne uprawnienia dostępu do materiałów tajnych i ściśle tajnych³¹.

Podsumowanie

Proces rozszerzania funkcjonalnego zakresu pojęcia bezpieczeństwo państwa skutkuje, w wymiarze organizacyjnym, rozszerzeniem zakresu upoważnień do podejmowania tajnych działań wobec większej grupy instytucji państwa. Jednocześnie każde działanie organów państwa wobec jednostek i podmiotów prawnych niepaństwowych powinno być zgodne z obowiązującymi przepisami prawa. Stosunki

²⁹ K. Brzechczyn, *Władza a tajna policja polityczna. Próba modelu*, „Przegląd Politologiczny”, nr 1-2, 1999, s. 86.

³⁰ Załącznik do uchwały Sejmu RP z dnia 30 lipca 1992 r. – Regulamin Sejmu RP.

³¹ Opracowane na podstawie materiałów udostępnionych przez Kancelarię Sejmu RP – http://www.sejm.gov.pl/komisje/www_kss.htm.

między państwem i jego organami a obywatelami powinny być poddane określonym zasadom. Pierwszą z nich jest zagwarantowanie obywatelom (podmiotom prawnym) ładu prawnego stanowionego przez organy państwowe. Zasada państwa prawnego zawiera się w adekwatności ingerencji prawnej w życie społeczne, zwłaszcza w sferę wolności obywateli. Reguła obowiązująca w państwie polega na ochronie praw legalnie nabytych. Jedną z istotnych cech państwa jest konstytucjonalizacja relacji pomiędzy państwem a jednostką, pozostająca w zasięgu bezpośredniego gwarantowania wolności i praw człowieka i obywatela na terytorium danego państwa³².

Służby specjalne należy usytuować w strukturze państwa jako organu pełniącego przede wszystkim funkcję bezpieczeństwa wewnętrznego. W każdym państwie na system instytucjonalny bezpieczeństwa wewnętrznego składają się organy i urzędy o właściwości ogólnej, dla których zadania dotyczące tego rodzaju bezpieczeństwa stanowią jedną z wielu ról pełnionych w państwie, a także instytucje i organy wyspecjalizowane, dla których bezpieczeństwo wewnętrzne oznacza główny zakres zadań³³.

Każda z istniejących w Polsce służb specjalnych, takich jak ABW, AW, CBA, SWW czy SKW, została wyodrębniona instytucjonalnie i prawnie. Podstawową funkcją służb specjalnych w organizacji państwowej jest gwarantowanie bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego państwa jako całości oraz obywateli³⁴. Poszczególnym służbom przypisano, na podstawie aktów prawnych, określone funkcje i zadania, które prowadzą się ogólnie do ochrony państwa przed zagrożeniami wewnętrznymi i zewnętrznymi.

Jak już zostało wspomniane, zapewnienie bezpieczeństwa wewnętrznego należy do Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego. W ramach dbania o wewnętrzny ład w państwie ABW realizuje funkcje analityczno-informacyjne, dochodzeniowo-śledcze, ochronno-kontrolne, jak również operacyjno-rozpoznawcze³⁵.

Wymóg czasów powoduje, że służby specjalne biorą również udział w walce gospodarczej, wykonując zadania o charakterze ofensywnym i defensywnym. Pozyskują i przedkładają uprawnionym podmiotom informacje mogące mieć istotne znaczenie dla bezpieczeństwa między innymi ekonomicznego i międzynarodowej pozycji państwa. Ponadto prowadzą działania, których celem jest rozpoznawanie możliwych przestępstw godzących w podstawy ekonomiczne państwa i zapobieganie im.

³² Z. Grzegorowski, *Instytucja „służby specjalne” a rzeczywistość funkcjonowania państwa polskiego. Wybrane zagadnienia*, „Studia Gdańskie. Wizje i Rzeczywistość”, t. VIII, Wyższa Szkoła Humanistyczna w Gdańsku 2011, s. 46.

³³ G. Rydlewski, *Kształt systemu instytucjonalnego bezpieczeństwa wewnętrznego w Polsce*, [w:] *Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa. Wybrane zagadnienia*, red. S. Sulowski, M. Brzeziński, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2009, s. 134.

³⁴ K. Mordaszewski, *Proces kształtowania służb specjalnych w systemie bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2009, nr 1, s. 20.

³⁵ Ł. Skoneczny, *Rola Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego w systemie bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2009, nr 1, s. 27.

LITERATURA:

1. K. BRZECHCZYN, *Władza a tajna policja polityczna. Próba modelu*, „Przegląd Politologiczny”, nr 1-2, 1999 r.
2. Z. GRZEGOROWSKI, *Instytucja „służby specjalne” a rzeczywistość funkcjonowania państwa polskiego. Wybrane zagadnienia*, „Studia Gdańskie. Wizje i Rzeczywistość”, t. VIII, Wyższa Szkoła Humanistyczna w Gdańsku 2011.
3. E. KACZYŃSKA, D. DREWNIAK, *Ochrona. Carska Policja Polityczna*, Wydawnictwo Bellona, Warszawa 1993.
4. M. KARPIŃSKA, *Policje tajne w Królestwie Kongresowym*, „Przegląd Historyczny”, Tom 76, zeszyt 4, Wydawnictwo DiG, Warszawa 1985.
5. M. MĄCZYŃSKI, *Policja Państwowa II Rzeczypospolitej. Organizacyjno-prawne podstawy funkcjonowania*, Wyższa Szkoła Biznesu National Louis University, Kraków 1997.
6. K. MORDASZEWSKI, *Proces kształtowania służb specjalnych w systemie bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2009, nr 1.
7. G. RYDLEWSKI, *Kształt systemu instytucjonalnego bezpieczeństwa wewnętrznego w Polsce*, (w:) *Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa. Wybrane zagadnienia*, red. S. Sulowski, M. Brzeziński, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2009.
8. A. SIENKIEWICZ, *Materiały do zagadnienia ucisku i walki społecznej. Teki archiwalne: materiały do dziejów walki społecznej i narodowo-wyzwoleńczej w XIX wieku*, tom III, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1974.
9. Ł. SKONECZNY, *Rola Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego w systemie bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2009, nr 1.
10. K. SZWAGRZYK (red.), *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza, t. 1: 1944-1956*, Warszawa 2005.
11. K. TURALIŃSKI, *Wywiad gospodarczy i polityczny – metodyka, taktyka i źródła pozyskiwania informacji*, Media Polskie, Radom 2011.

DOKUMENTY:

1. AIPN, 0990/1, t. 1, *Rozkazy personalne MBP za rok 1944*, k. 4-5.
2. AIPN, 0990/12, *Rozkazy personalne MBP za rok 1945*, k. 175.
3. AIPN, 0990/15, t. 1, *Rozkazy personalne MBP za rok 1946*, k. 43.
4. AIPN, 0990/22, t. 4, *Rozkazy personalne MBP za rok 1946*, k. 200.
5. AIPN, 0990/28, *Rozkazy personalne MBP za rok 1948*, k. 248.
6. Materiały udostępnione na stronach internetowych przez: Agencję Bezpieczeństwa Wewnętrznego – <http://www.abw.gov.pl/>; Agencję Wywiadu – <http://www.aw.gov.pl/>; Centralne Biuro Antykorupcyjne – <http://www.cba.gov.pl/>; Kancelarię Premiera RP – <https://www.premier.gov.pl/>; Kancelarię Sejmu RP – http://www.sejm.gov.pl/komisje/www_kss.htm; Komendę Główną Policji – <http://www.policja.pl/>; Służbę Kontrwywiadu Wojskowego – <http://www.skw.gov.pl/>

COVERT SERVICES IN THE SYSTEM OF MODERN STATE

Abstract: Special services in a democratic political system play an important role in managing of the country's different processes. The article answers the question of how the Polish special services currently provide security for the country and its citizens. Their actions are important in a sense that they ensure the national political and social order, as well as provide internal security by fighting against organized crime. Article clarifies the scope of activities and responsibilities of each currently operating secret services. Included is also the legal framework in which they operate. In its final account and in general, the article shows the evolution of those services and activities in the interwar period, World War II and the postwar era.